

ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.71

Богдан ЛУЦІВ

ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ У НОВІЙ ПАРАДИГМАЛЬНІЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Піднято проблему трансформації банківської сфери у нову стратегію розвитку України відповідно до прискорення системних трансформацій сучасного світу. Встановлено, що криза глобалізації, яка поглиблюється, приводить до закінчення індустріальної матриці глобалізації та започаткування її постіндустріальної парадигми. Зазначено, що відбувається мережева перебудова глобального простору, в якому стратегічна перспектива – не багатополлярний, а аполлярний світ, світ рівногідних суб'єктів. В такій площині настає епоха кінця євроцентризму. Показано, що євроінтеграційний курс України повинен корелюватися з реаліями євроінтеграційної стратегії.

Здійснено системний аналіз нинішнього стану економічного відставання України та запропоновано у реформуванні економіки використати динамічну модель розвитку з новою індустріальною (промисловою) політикою. Окреслено місце України у глобальних інвестиційних потоках в частині погіршення інвестиційного клімату. Проаналізовано структуру капітальних інвестицій за джерелами фінансування. Для зменшення гостроти інвестиційних ризиків запропоновано схему взаємодії механізмів та інструментів залучення інвестицій в економіку України.

Визначено, що драйвером оздоровлення реального сектора є вихід банківської системи України на траєкторію стабільності. Надано оцінку банківській системі України після "великого банківського очищення", оскільки банківський сектор продовжує залишатися лідером і локомотивом реформ у країні. Зроблено висновок, що важливим результатом трансформації банківського сектору стане відновлення кредитування в Україні. З'ясовано природу проблемних кредитів у портфелях банків та запропоновано шляхи реструктуризації проблемних активів (NPL). Важливе місце у покращенні стану кредитних портфелів відведено вирішенню проблем пов'язаного (інсайдерського) кредитування.

Ключові слова: глобалізація, постіндустріальна парадигма, євроінтеграція, інвестиції, інвестиційні ризики, трансформація, банківська система, кредитування, проблемні кредити (NPL), інсайдерське кредитування.

JEL: F020, G210

© Богдан Луців, 2018.

Постановка проблеми. Поглиблюється криза глобалізації, за якої світ наближається до кінця індустріальної матриці глобалізації та започаткування її постіндустріальної парадигми. Реалії сучасних трансформацій пов'язані з формуванням передумов не багатополярного, а аполярного світу. У цьому сенсі домінуючі глобальні тренди вказують на те, що політика євроцентризму незабаром може залишитися в минулому. Євроінтеграційний курс України повинен бути концептуально переосмислений з позицій майбутнього асоційованого членства та нашої участі у зоні вільної торгівлі.

Реформування економіки України пов'язується з якісно іншим парадигмальним рівнем розвитку ключових державних інституцій та проактивною державною політикою на базі динамічної моделі тривалого економічного зростання. Однак відсутність в Україні інвестиційної стратегії та комплексних рішень щодо інвестиційних стимулів як для зовнішніх, так і для внутрішніх інвесторів розглядається як одна із гальмівних причин інтеграції нашої економіки в Європейський економічний простір.

Перед економікою країни та її банківським сектором стоять надзвичайно серйозні зовнішні та внутрішні загрози і виклики, які не дозволяють банківській системі повною мірою стати драйвером для оздоровлення реального сектору. Через порушений механізм кредитування в Україні після банківської кризи 2014–2016 рр. скорочуються кредитні портфелі банків, зростає частка непрацюючих кредитів (NPL) та набувають широких розмірів процеси пов'язаного (інсайдерського) кредитування. Актуальність даної проблематики визначила вибір теми поданого дослідження.

Останні публікації. Проблеми системних трансформацій, що відбуваються в сучасному світі, виникненню аполярного світу, реформуванню діючої моделі ЄС присвячені праці таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як: М. Вебер, А. Гальчинський, Дж. К. Гельбрейт, Дж. Гікс, К. Ерроу, В. Ростю, А. Турен, Тейяр де Шарден. Питання реформування економіки України, пошуку шляхів виходу з кризи та джерел інвестування досліджували: В. Власюк, Б. Данилишин, Я. Жаліло, С. Ковалівська, С. Кораблін, А. Максютя, О. Устенко. Проблемами, пов'язаними з трансформацією банківського сектору і відновлення кредитування, займалися такі вчені, як: С. Волков, Б. Данилишин, А. Дешко, В. Козюк, О. Савченко, В. Фурман, Р. Шпек.

Проте існуючі розбіжності в окремих поглядах науковців щодо трансформаційних процесів, направлених на економічне зростання економіки України, якісні зрушення в її банківському секторі та активізацію кредитування, свідчать про складність й актуальність цих назрілих проблем і необхідність подальших наукових досліджень.

Мета дослідження. Дослідницька акцентація трансформаційних процесів, що відбуваються в банківській системі відповідно до нової парадигмальної стратегії розвитку України з урахуванням мережевої перебудови глобального простору.

Виклад основного матеріалу. На початку викладу основного матеріалу окреслимо змістовні блоки, які дозволяють підняти проблему трансформації банківської сфери за новою парадигмальною стратегією розвитку України у контексті геополітичної перебудови світу, що неминуче приведе до якісних змін в економіці України через поліпшення інвестиційного клімату та відновлення кредитування реального сектору в нашій країні. Найбільш повно, на нашу думку, дану проблему актуалізують такі п'ять змістовних блоків.

А. Європа напередодні корінної геополітичної перебудови світу. Світ довкола України надзвичайно динамічно змінюється. Принципи і постулати, які ще кілька

років тому були непорушними, не витримують випробування сьогоденням, а системи економічних, соціальних відносин буквально докорінно видозмінюються і трансформуються. І під впливом об'єктивних чинників глобально-цивілізаційного процесу світ розвертається у бік людини. Формується принципово нова соціоцентрична реальність, у якій людина не опосередковано, а прямо і безпосередньо стає реальним системоутворюючим центром перспективи.

На думку А. Гальчинського, стверджується принципово нова взаємозалежність: егоцентристська цивілізація – егоцентристське суспільство – егоцентристська економіка [1]. Базовим фундаментом в цій тріаді виступає егоцентристська економіка, де відбувається перетворення людини на об'єкт і водночас суб'єкт розвитку в їх єдності. Зароджується нова парадигма ринкових відносин – “конвергентний ринок, який формує свої конструкції як атрибут відносин партнерів з “виробництва” інформації та знань, механізм примноження інтелектуального багатства, інститут обміну “довіри на довіру”, накопичення і реалізації соціального капіталу [1]. Відбувається мережева перебудова глобального простору, в якому стратегічною перспективою виступає не багатополлярний, як прийнято вважати, а аполлярний світ, світ рівно гідних суб'єктів. Підтвердженням цьому став виступ Дж. Байдена у порядку денному Давоса–2017, в якому він заявив, що кожна країна світу повинна брати участь у прийнятті рішення щодо майбутнього світу. В цьому з усією очевидністю і проглядається перевага аполлярності. Аполлярний світ не тільки не виключає, а й передбачає широке різноманіття регіональних інтеграційних об'єднань зі своїми м'якими формоутвореннями не на базі вертикально-силового лідерства, а лідерства прикладу [2]. В адекватний спосіб здійснюватиметься і реформування Євросоюзу, в якому буде формуватися функціонально різноманітна, багаторівнева система інтегральних зв'язків, де кожна країна-учасниця зможе реалізувати себе адекватно власним пріоритетом.

Для України був би прийнятним саме такий контекст неминучого адекватно логіці здійснюваних глобальних трансформацій реформування ЄС. Отже, настає епоха кінця євроцентризму, в якій діюча модель ЄС відпрацювала свій конструктивний ресурс і очевидно буде замінена. Підтвердженням цьому є нещодавня ініціатива экс-голови Європарламенту, лідера німецьких соціал-демократів М. Шульца з поглиблення федералізації Євросоюзу – прийняття загальноєвропейського конституційного договору та створення на цій основі до 2025 р. наддержавного об'єднання – Сполучених Штатів Європи. Президент Франції Е. Макрон також представив свій комплексний план реформування ЄС, який у такий самий спосіб передбачає концепцію структурованої інтеграції – формування “Європи різних швидкостей”. Звідси – на поверхні офіційне визнання системної кризи ЄС і невідворотність його структурної реконструкції. В координатах такої структурної реконструкції зароджується нова матриця державного облаштування. Так, діюча держава з багатьох позицій уже давно перестала бути центром прийняття економічних рішень. Вона позбавлена контролювати основні потоки руху капіталу, міграції робочої сили, інформаційні потоки, проблеми спеціалізації виробництва та ін. У межах євросони держави позбавлені інструментарію монетарної політики. Формуються нові пріоритети економічної політики держави, вона наповнюється новим змістом – стає інструментом репрезентації соціального в економіці. На думку А. Гальчинського, відбувається процес реекономізації, коли має місце новий формат економіки з акцентами на домінантність соціально-комунікативної функції [3].

У цьому контексті євроінтеграційний курс України повинен тісно корелюватися з реаліями євроінтеграційної стратегії та концептуальною значущістю переосмислення стратегії майбутнього нашої країни. Це стосується імплементаційного процесу, розуміння необхідності диференційованого підходу до того, що формує логіку перспективи, і до тих структур, які, відпрацювавши свій конструктивний ресурс, ідуть у минуле, до яких нам не слід адаптуватися.

Б. Парадигмальні зрушення в економічному розвитку України. У фаховій політекономічній літературі сформувалась достатньо широка палітра різноманітних моделей розвитку економіки України, кожна з яких враховує світовий досвід і виходить з української специфіки та можливостей, включно з ціннісними системами суспільства. Використання цієї чи іншої моделі вимагатиме врахування важливих соціально-економічних закономірностей, як, наприклад, відтік чи зменшення трудових ресурсів, низький рівень доходів. Це в кінцевому підсумку вплинуло на катастрофічне поточне відставання України. Так, воно діалектично несе в собі й можливість надолуження як наступного, що йде за відставанням, етапу. Таке надолуження здійснили в різні часи, зокрема пост-маршаллівські країни Західної Європи у 50-х, 60-х рр. минулого століття, Південна Корея – 1965–1980 рр., Польща – 1993–2000 рр., Китай – 2000–2007 рр., Сінгапур – 1965–1980 рр., Бразилія – 1993–2008 рр.

Ознаками нинішнього стану економічного відставання України є такі:

1. Вітчизняна економіка як цілісна система, зокрема її виробнича сфера, абсолютно не насичена технологіями, що успішно працюють у світі. Гостро стоїть проблема запозичення технологій ззовні як унікальну можливість сучасного глобального світу. Технологічне запозичення змінить структуру матеріального виробництва України, зробить його диверсифікованим і менш залежним від сировинних цінових циклів.

2. Україна майже не помітна на міжнародних ринках споживчих товарів чи продукції проміжного споживання з високою доданою вартістю. Частка України у світовому імпорті в 2016 р. становить лише 0,2%. Та ж Польща й Туреччина займають по 1,2%. Наша присутність в зовнішньому імпорті країн ЄС складає лише 0,8% (рис. 1).

3. Середні темпи росту ВВП в постійних цінах в Україні значно нижчі від найближчих сусідів.

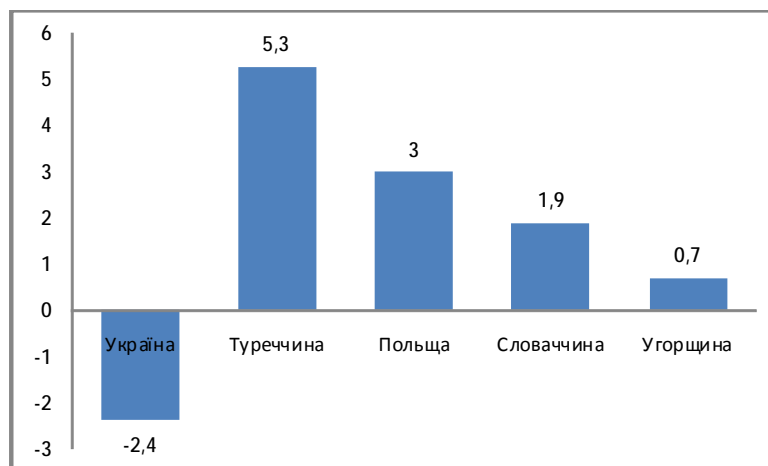

Рис. 1. Середні темпи росту ВВП в постійних цінах в 2009–2016 рр., % [4]

Дистанція, що відділяє економіку України від економік її сусідів, продовжує зростати і на 2016 р. ВВП України за паритетом купівельної спроможності був у кілька разів нижчий від ВВП Туреччини й Польщі (в Україні це 8272 дол. на душу населення, а в Туреччині – 24245 дол., Польщі – 27811 дол. відповідно).

Отже, можна припустити, що потрібна інша, диверсифікована структура економіки. В умовах глобалізаційних перетворень реформування економіки України повинно бути виведено на якісно інший парадигмальний рівень розвитку зі структурними реформами ключових державних інституцій та проактивною державною політикою, спрямованою на економічне зростання. Заданий рівень розвитку економіки України повинен базуватись на динамічній моделі зростання, яка вбиратиме в себе такі постулати:

- 1) відкрита і конкурентна економіка на протигагу сировинній та протекціоністській;
- 2) політика економічного зростання концентрується на заходах із розвитку виробництва, а не споживання;
- 3) опорою національної економіки стає внутрішній ринок з його першим етапом, орієнтованим на економічне зростання;
- 4) інституційна здатність України та національних компаній до організації інвестиційного процесу;
- 5) наявність передумов стати Україні винятково привабливою територією для залучення інвестицій у нові виробництва.

З огляду на це, ключовим елементом динамічної моделі стане нова індустріальна (промислова) політика, яка буде покликана створити численні переробні виробництва із сучасними і переважно імпортованими технологіями. Політика промислового розвитку розглядається в широкому сенсі – від захисту власності до конкретних інструментів інвестиційного заохочення.

На думку Б. Данилишина, нині у нашій країні сформувалася деструктивна модель економіки. Економіка України перетворилась у сировинний придаток світового ринку, який експортує напівфабрикати, сировину та продукцію з низькою часткою доданої вартості. Результатом такого стану економіки є високий ступінь деіндустріалізації, високі валютні ризики та гостра чутливість платіжного балансу країни до кон'юнктури міжнародних сировинних ринків [5]. Процеси суспільних трансформацій, що проявилися як на теренах України, так і за її межами, є досить багатоаспектними у своїх проявах. Більше того, тенденції, які можна було спостерігати під час третьої та четвертої промислових революцій, вказують на те, що найбільш передові з розвинених країн поступово рухаються до нової економіки. У ній на першорядні ролі вийдуть якісні економічні показники. Українська економіка приречена на якісну свою трансформацію, яка вбере в себе дві мети:

- 1) перехід від моделі рентної економіки, заснованої на експорті з України сировини та напівфабрикатів, до сучасної високотехнологічної економіки, яка базується на інноваціях і знаннях;
- 2) забезпечення швидких темпів зростання економіки на основі розвитку її інноваційно-орієнтованих секторів.

Отже, динамічна модель – це найкоротший і специфічно наш шлях до тривалого економічного зростання на якісній трансформаційній базі всіх її інститутів.

В. Україна у глобальних інвестиційних потоках. Протягом чотирьох післяреволюційних років Україна ніяк не може взяти старт для запуску своїх структурних

реформ. Тому все більшої актуальності набувають дослідження головних драйверів зростання й розвитку економіки України, серед яких чільне місце займає інвестиційна привабливість, що має позитивно вплинути на інвестиційний клімат. У цьому контексті дуже важливим і показовим для іноземних інвесторів може стати поліпшення позицій України у міжнародному рейтингу Doing Business. Так, за підрахунками міжнародних експертів, підняття на один пункт у рейтингу має суттєвий вплив на економічне зростання та, наприклад, сприяє збільшенню обсягів залучених наступного року прямих іноземних інвестицій на 250–500 млн. дол. США. Отже, в українській владі сьогодні відсутня інвестиційна стратегія та цілісне бачення ситуацій, а відповідно відсутні і комплексні рішення щодо інвестиційних стимулів як для зовнішніх, так і для внутрішніх інвесторів. За останні роки уряд України замість того, щоб створити реальні інвестиційні інструменти та механізми залучення інвестицій в Україну, намагався поліпшити інвестиційний клімат шляхом дерегуляції та лібералізації. Співвідношення прямих іноземних інвестицій до капітальних інвестицій в Україні за результатами I-го півріччя 2017-го року становить 1:8, тобто внутрішні інвестори традиційно залишаються основним джерелом розвитку економіки країни. За цей же період власні кошти підприємств та організацій становили 74,3% загального обсягу інвестицій. Знижується частка банківських кредитів у структурі капітальних інвестицій – із 8,8% у 2014 р. до 5,2% у січні–червні 2017 р. Не відіграють значної ролі на інвестиційному ринку кошти державного та місцевих бюджетів, адже на ці два джерела фінансування припадає в середньому 6% інвестицій (рис. 2).

Рис. 2. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування у січні-червні 2017 р., % [6]

Інвестиційний клімат в Україні продовжує бути непривабливим для іноземних інвесторів і особливо це підтверджує структура прямих іноземних інвестицій за джерелами їх походження. Дві третини суми прямих іноземних інвестицій (520,2 млн. дол.) в Україну надійшло із трьох “офшорних” зон – Кіпру, Великої Британії та Нідерландів. Однозначно, що лівова частка інвестованих в Україну коштів має саме українське походження, бо українські компанії реєструються саме там. Така реєстрація приваблює підприємства вигідним оподаткуванням, що дає змогу оптимізувати витрати, виводити дивіденди та захищати інвестиції.

З огляду на зазначене, щоб повернути українські капітали із-за кордону, Україні потрібна політична й економічна стабільність, впевненість інвесторів у легкості як введення капіталу, так і його виведення. Україна, як й інші країни, що розвиваються, має високі інвестиційні ризики, а тому без цілеспрямованого втручання в політику та заходів підтримки існує реальна загроза того, що інвестори продовжать бачити непереборні бар’єри для інвестування. На часі створення інвестиційної стратегії, що концептуально обґрунтує систему інвестиційних стимулів, яка стане основою для економічного розвитку країни. Для цього запропонуємо схематично взаємодію механізмів та інструментів залучення інвестицій в економіку України (рис. 3).

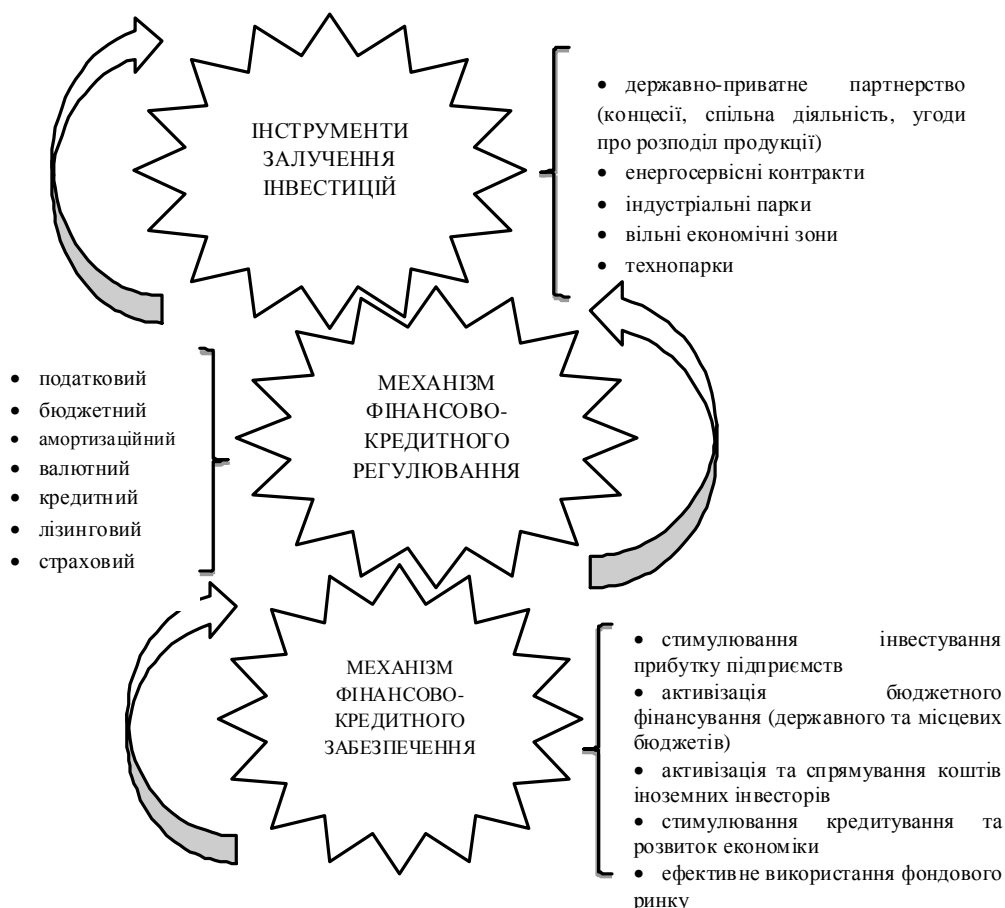

Рис. 3. Взаємодія механізмів та інструментів залучення інвестицій

Попри незначну макроекономічну стабілізацію нашої країни так і не вдається створити базу для упевненого економічного підйому, тому все частіше лунають заяви і ведуться дослідження [7; 8] щодо розроблення нової програми відновлення економіки України, що була би схожа на План Маршалла, яка стала у свій час інвестиційною програмою у післявоєнній Європі. На думку А. Максюті, так званий План Маршалла для України хоч і має бути невіддільною частиною масштабної програми реформування країни, проте не може мати нічого спільного з черговим проектом фінансової (кредитної) допомоги, адже це передусім план інвестицій у капітал [7]. Отже, не все так однозначно з цією ідеєю, оскільки досі немає певної визначеності ані щодо джерел фінансування плану (ресурси приватних інвесторів чи кошти європейського бюджету), ані щодо механізмів його реалізації (гранти, гарантії, дешеві кредити чи прямі інвестиції). Висловимо припущення, що очікуваннями Плану Маршалла для України жодним чином не можна підміняти здійснення національної стратегії реформ, а лише її інтегровано втілити з виконанням даного плану. Такий план для України повинен бути направлений на створення сучасних інститутів, які забезпечують економічний розвиток, його інклюзивність, суспільну консолідацію та реалізацію суб'єктивності кожного учасника суспільного процесу.

Г. Траєкторія стабільності банківської сфери – драйвер оздоровлення реального сектора. Першопочатково відзначимо, що банківська система України не може існувати сама собою, а повинна стати ефективним засобом досягнення макроекономічних цілей держави. Стан банківської системи України був серйозно підірваний трикратною девальвацією грошової одиниці, кредитною кризою і так званим очищенням. Економічна криза 2014–2015 рр. в Україні була породжена не самою банківською системою при всій її слабкості, а неякісною економічною політикою уряду та монетарною політикою НБУ. Для цього періоду характерним було запровадження у банківський бізнес шахрайських схем та “абсолютно легальних” фінансових махінацій. Українські банки (як великі, так і малі) є кептивними та обтяженими високою часткою непрацюючих кредитів, а державні регулятори виявилися інституційно слабкими, щоб впливати на ці негативні моменти. Банківська система загалом на той час була висококонцентрованою, але недостатньо консолідованою. З огляду на зазначене, доводиться і надалі визнавати, що перед економікою країни та її банківською сферою продовжують з неменшою гостротою стояти надзвичайно серйозні внутрішні загрози та виклики, зумовлені як попередньою, так і нинішньою політикою влади, в тому числі й НБУ.

Додамо, що за останні три роки банківський сектор України зазнав безпрецедентного за масштабами очищення (близько 90 банківських установ виведено з ринку). Активне виведення банків з ринку призвело до різкого зростання фінансового навантаження на фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який для здійснення виплат змушений був здійснювати запозичення в уряду, а це впливало на рівень державного боргу. Внаслідок виведення банків з ринку значні збитки отримали юридичні особи та населення, що суттєво вплинуло на погіршення фінансового стану багатьох підприємств, окремі з них збанкрутували, а держава недоотримала податкові надходження. На наше глибоке переконання цей термін “очищення” був вибраний керівництвом НБУ задля створення позитивної суспільної думки щодо інтересів вкладників і кредитів банку. Отже, “очищення” банківського сектора здійснювалося за допомогою інструментарію, непридатного для вирішення системних проблем, пов'язаних із втечею капіталу та втратою контролю за

активами на окупованих територіях. Наслідком політики “очищення” стали ресурсне “виснаження” банківського сектора та погіршення фінансового стану підприємств.

Одним із найбільш неоднозначних, але при цьому цілком відчутних наслідків “великого банківського очищення” є різке погіршення позицій банків з українським капіталом. Різноманітні діагностики, стрес-тестування, зміни регуляторних вимог до розрахунку необхідного капіталу, збільшення його необхідного мінімального розміру для малих банків – усе це найбільшою мірою поставило під удар саме фінустанови, контрольовані вітчизняними акціонерами. Банки з українським приватним капіталом втратили близько 61 млрд. грн. статутного капіталу, який є одним із основних показників належного рівня захищеності фінустанови від непередбачуваних ризиків і збитків, які їх супроводжують [9]. Банки з українським капіталом продовжують демонструвати погану від’ємну динаміку основних показників. Це стосується величини загальних активів, зобов’язань, статутного капіталу, зменшення частки депозитів фізичних осіб. Разом з тим цілком очевидні їхні успішні показники ефективності: прибуткова діяльність, частка непрацюючих проблемних кредитів (NPL).

Державні банки продовжують бути кишеньковими для провладних політико-бізнесових груп, залишаються вкрай неефективними та спотворюють конкуренцію на банківському ринку. У цьому контексті вкрай важлива швидка та якісна трансформація існуючих держбанків, що дало б можливість поставити на порядок денний участь держави в розв’язанні проблем непрацюючих кредитів комерційних банків через створення банку поганих активів або перехідного банку.

Для відродження банківського сектора потрібен тривалий час, оскільки система має заново пройти етап апробації. Відновлення ж довіри підприємств до банківської системи можливе лише у разі зміни підходів НБУ до розуміння функції захисту інтересів вкладників і кредиторів, що передбачає перебудову ідеології, розвитку інструментарію реструктуризації, фахового управління NPL. Більше того, банківське співробітництво та НБУ перебувають у стані тотальної недовіри один до одного.

Альтернативою атмосфери недовіри може стати зовсім інша бізнес-модель банку, що працюватиме в оновленій банківській системі України. Таку оновлену бізнес-модель банку слід будувати із урахуванням особливостей економічної системи відповідно до глобальних викликів і загроз та передового світового досвіду роботи невеликих банківських установ. Підтвердженням цьому може стати побудова в Україні аналога механізму IPS (англ. Institutional protection scheme – схема інституціонального захисту). Суть механізму IPS полягає в тому, що вибудовується система взаємної підтримки, самострахування та компенсації можливостей збитків малими банками, які формують спеціалізовану мережу фінансових установ. Такі банки перебувають під своєрідним “парасольковим брендом”, однак не являють собою єдину юридичну особу. Додамо, що у 2016 р. половина від загальної кількості банків єврозони, у тому числі 80% банківських установ Німеччини, були членами IPS. Використання механізму IPS є характерною рисою банківських систем Німеччини та Австрії.

В цьому випадку мова йде про ринковий саморегульований механізм, який допоможе більш ретельно моніторити ризики та компенсувати збитки без витрат системи страхування депозитів, а це унеможливить виникнення супутніх багатомільярдних боргів Фонду гарантування вкладів. Водночас вважаємо за необхідне зацентувати увагу на вивчення

банківської системи Німеччини. Адже в Німеччині при концентрації промислового та фінансового капіталів на масштабні проекти підтримувалась самоорганізація та орієнтація фінустанов на розвиток малої приватної ініціативи. Наприклад, основна частина банківських операцій у Німеччині здійснюється через публічно-правові кредитні установи, передусім систему ощадних банків (Sparkassen), кооперативних банків (Фольксбанки в містах та Райффайзенбанки в сільській місцевості).

Трансформація парадигми соціально-економічного розвитку України потребує нової стратегічної мети, тактичних цілей та завдань розвитку банківської системи України на найближчу перспективу. На наш погляд, головною метою реалізації стратегії розвитку банківської системи України повинна стати розбудова фінансово "потужної", прибуткової та стабільної банківської системи, яка зможе ефективно виконувати свою функцію, а саме: здійснювати оптимальний перерозподіл капіталу в економіці для фінансування інтенсивного, стійкого економічного зростання на основі високотехнологічної індустріалізації останнього покоління, розвитку інфраструктури, науки, освіти і добробуту населення загалом. Відповідно до поставленої мети, перед банківською системою України будуть поставлені суспільством такі цілі:

1) підвищення якості політики, яку проводить НБУ через реалізацію реформи монетарної політики, оптимізацію валютного регулювання і валютно-курсової політики, вдосконалення банківського регулювання і банківського нагляду;

2) підвищення довіри суспільства до НБУ, банківської системи і національної валюти;

3) розбудова цивілізованого конкурентного ринку банківських послуг на базі сучасної ринкової інфраструктури, нових технологій, дотримання антимонопольного законодавства, недопущення рейдерства;

4) розбудова банківської системи як комплексу рівноправних, різних за розмірами, спеціалізацією і бізнес-моделями банків, діяльність яких буде направлена насамперед на кредитування реального сектору економіки, інноваційний та інвестиційний розвиток;

5) розвиток процесів банківського кредитування реального сектору, зокрема високотехнологічного виробництва, малого та середнього бізнесу, мікрофінансування;

6) розвиток державних банків як банків розвитку і структурної перебудови економіки.

Д. Відновлення кредитування – важлива домінанта трансформації банківського сектора. З початку 2014 р. відбувся злам позитивного тренду зростання обсягів кредитування економіки на негативний. Дозволимо собі назвати таку зміну в тренді кредитування колапсом кредитування, що має такі негативні наслідки, як:

– гальмування відновлення економіки внаслідок дефіциту позикових коштів для фінансування бізнесу;

– перешкоджання отриманню позитивних ефектів від девальвацій для економічного зростання, які могли б бути досягнуті через імпортозаміщення та зростання гривневого еквіваленту експортної виручки;

– перешкоджання стабілізації валютного курсу і зниження інфляції, які можна було б забезпечити через стимулювання вітчизняного виробництва та імпортозаміщення на внутрішньому ринку.

Все це вилилось у порушення механізму кредитування в Україні. Так, починаючи з 2015 року, банки, незважаючи на знижуваний тренд кредитних ставок, продовжують

скорочувати свої кредитні портфелі. А сам банківський бізнес спотворився й трансформувався для великих банків – у купівлю депозитних сертифікатів НБУ за рахунок вкладів населення, а для всіх інших – у пошук коштів для докапіталізації та збільшення статутного капіталу, що відповідатиме новим нормативам.

Одним із ключових внутрішніх ризиків банківського сектора протягом останніх років є значна частка проблемних кредитів у портфелях банків. Перехід банківської системи на міжнародну практику визначення непрацюючих кредитів і запровадження банківським регулятором нових вимог до оцінки банками розміру кредитного ризику з активних банківських операцій дали змогу оцінити реальний рівень проблемних кредитів, виданих українськими банками. За офіційною статистикою НБУ, обсяги негативно класифікованих (поганих) кредитів становлять 25,3% від загального портфеля українських банків, або 238,5 млрд. грн. Але за даними експертів і неофіційними даними НБУ, частка проблемних активів сягає 55%, що становить уже 518,4 млрд. грн.[10]. Частка таких кредитів виявилася найбільшою у світовій практиці за всю історію спостережень. Для порівняння, за даними НБУ, серед країн з найбільшими історичними максимумами частки непрацюючих кредитів, наприклад, у 2010 р. в Афганістані такий показник дорівнював 50%, у Нігерії – 38%, а в Екваторіальній Гвінеї у 2016 р. – 28%. Структура проблемних кредитів, або NPL (non-performing – loans), за різними банками дещо різниться, але приблизно загальна частка поганих корпоративних кредитів сягає 65%, тоді як серед позик фізичним особам – 31%, а малому та середньому бізнесу – лише 4%. Проблемні кредити фізособам приблизно розподіляються на іпотечні (40%), споживчі (35%) та автокредити – 25%. Треба також зазначити, що частка кредитів, прострочених більш як на 90 днів (тобто тих кредитів, надії на повернення яких невеликі), становить майже 80% від усіх непрацюючих кредитів. Це при тому, що за рівнем кредитної активності населення Україна перебуває на одному з останніх місць у Європі: співвідношення таких кредитів до ВВП становить лише 3,6%.

Сьогодні можна виокремити такі основні причини збільшення частки проблемних кредитів: кризові явища в економіці; низька платоспроможність населення; високий рівень реальної (ефективної) відсоткової ставки за кредитами, обслуговувати які під силу не кожному позичальникові; високий кредитний ризик, що вимагає від банків формувати додаткові резерви під такі кредити; юридичний ризик, пов'язаний з кредитними операціями, оскільки права кредиторів в Україні слабо захищені. Відзначимо, що наявність проблемних кредитів у банку – це і значний ризик для вкладників цього банку, адже порушення графіку грошових надходжень від позичальника створює загрозу для регулювання виплат за депозитами.

Важливим “надбанням” за останні роки у вітчизняній банківській системі стало пов'язане (інсайдерське) кредитування (від англ. – related lending). На думку В. Козюка, інсайдерське кредитування стало джерелом інституціональних викривлень. Так, зміна методики визначення пов'язаних кредитів у 2015 р. дала можливість побачити, що за банківською системою рівень пов'язаного кредитування сягнув 63,72% у 2015 р., знижуючись до 28,8% у 2016 р. При цьому за окремими банками фактичний рівень пов'язаних кредитів сягав 90–100% [11]. Пов'язане кредитування, розвинувшись у відповідь на інституціональні викривлення вітчизняної економіки та потребуючи офшоризації власності на активи, перетворилось на серйозну проблему для макрофінансової стабільності в Україні [12].

Підтримуючи та поділяючи позицію В. Козюка, вважаємо, що регулятор ще більш жорсткіше і вимогливіше повинен підійти в напрямку виконання банками нормативу кредитування інсайдерів. Всі дії НБУ має спрямувати на відновлення ринкових принципів процесу кредитування та покращення доступу до кредитних ресурсів з боку приватного сектора. Це неминуче приведе до підвищення фінансової стабільності банків, звуження можливостей виведення активів через контрольовані операції, адекватного відображення кредитних ризиків та відповідних потреб у капіталі.

Загалом для вирішення проблемних активів у банківській системі, на нашу думку, потрібно вдатися до активних заходів, зокрема:

- створити інститут “Єдиного державного реєстру крупних позичальників”;
- провести кластеризацію кредитів за змістом, оскільки є різні підходи до розв’язання проблем з валютними кредитами для фізичних осіб; з кредитами юридичних осіб, які знаходяться у стані банкрутства (ліквідації); за кредитами рефінансування за збанкрутілими банками тощо;
- створити самостійний банк для управління проблемними активами.

Зважаючи на наведені вище причини розрегулювання кредитного механізму в банківській системі України, наостанок підійдемо до короткого викладу питання щодо активізації кредитування як важливого джерела економічного зростання країни. Дискусійність різноманітних поглядів на цю загострену проблему в державі свідчить про потребу розроблення і системну реалізацію низки стратегій і програм нового економічного курсу. І тут важливо передусім приділити увагу вдосконаленню законодавства щодо належного правового врегулювання та впорядкування відносин власності, заставних відносин, посилення захисту прав кредиторів. Зокрема, активізувати роботу з підготовки нормативної бази до законів України “Про фінансову реструктуризацію” та “Про споживче кредитування”, ухвалити законопроекти “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування”, “Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та ведення кредитного реєстру Національного банку України” та вдосконалення процесів управління кредитними ризиками банків”, “Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення ефективності процедур банкрутства”. Крім того, потребує законодавчого врегулювання питання продажу (передачі) проблемних активів (законопроект “Про діяльність з управління заборгованістю”). Питання про відновлення повноцінного кредитування лежить у сфері запуску інших фінансових інструментів, що дають змогу здешевити кредитні ресурси, але це тема наступних наших досліджень.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи проведений аналіз, слід зазначити, що Україні в умовах геополітичної перебудови світу у своїй євроінтеграційній стратегії варто концептуально переосмислити стратегію свого майбутнього розвитку та диференційовано підійти до імплементаційного процесу в окремі європейські інституції. В умовах глобалізаційних перетворень реформування економіки України приречене на якісно інший парадигмальний рівень свого розвитку. Чільне місце в трансформаційних процесах займе динамічна модель структурної перебудови економіки.

З метою посилення позитивного тренду надходження інвестицій в Україну необхідно розробити інвестиційну стратегію з концептуально обґрунтованою системою інвестиційних стимулів, яка б дозволила забезпечити чітку взаємодію механізмів та інструментів

залучення інвестицій. Трансформація парадигми соціально-економічного розвитку України вимагає розбудови конкурентного ринку банківських послуг та банківської системи загалом, що сприятиме появі зовсім іншої бізнес-модель банку, яка б адекватно реагувала на глобальні виклики та загрози. Сучасні реалії потребують відновлення кредитування, посилення впливу НБУ до кредитування банками інсайдерів та вирішення проблемних активів у банківській системі.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Світ розвивається ліворуч – у бік людини / А. Гальчинський // *Дзеркало тижня*. – 2016. – № 40.
2. Гальчинський А. Глобальна перспектива – не багатополлярний, а аполлярний світ / А. Гальчинський // *Дзеркало тижня*. – 2017. – № 4.
3. Гальчинський А. Діюча модель ЄС відпрацювала свій конструктивний ресурс і потребує заміни / А. Гальчинський // *Дзеркало тижня*. – 2018. – № 1.
4. Власюк В. Економіка надолуження / В. Власюк // *Дзеркало тижня*. – 2017. – № 37.
5. Данилишин Б. Яку економіку ми маємо будувати ? / Б. Данилишин // *Дзеркало тижня*. – 2017. – № 36.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Максюта А. План Маршалла для України: нова можливість чи чергове розчарування / А. Максюта // *Дзеркало тижня*. – 2017. – № 29.
8. Жаліло Я. План Маршалла 2.0 чи черговий скарб гетьмана Полуботка? / Я. Жаліло // *Дзеркало тижня*. – 2017. – № 36.
9. Сирота В. Банківська система України – не місце для вітчизняного капіталу? / В. Сирота // *Дзеркало тижня*. – 2017. – № 38.
10. Грошово-кредитна статистика : Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.
11. Козюк В. Непрацюючі кредити: що не так з банківським сектором в Україні? [Електронний ресурс] / В. Козюк. – Режим доступу : <http://medium.com/@KSE>.
12. Козюк В. Пов'язане кредитування: олігархічний банкінг та фінансова нестабільність [Електронний ресурс] / В. Козюк. – Режим доступу : <http://www.academia.edu/29625860>.
13. Передумови відновлення банківського кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://finpost.com.ua/news/3311>.
14. Криза кредитування в Україні: факти, причини та шляхи відновлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ier.com.ua/files/publskations/Policy-papers/German>.
15. Кредитування пов'язаних осіб: тривале прибирання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://m.tyzhden.Uf/Economics/167065>.

References

1. Halchynskiy A. Svit rozvyvaietsia livoruch – u bik liudyny [The world develops to the left – towards the person]. *Dzerkalo tyzhnia – The Week Mirror*, 2016, No. 40 [in Ukrainian].

2. Halchynskiy A. Hlobalna perspektyva – ne bahatopoliarnyi, a apoliarnyi svit [Global perspective – apolar world rather than multipolar]. *Dzerkalo tyzhnia – The Week Mirror*, 2017, No. 4 [in Ukrainian].
3. Halchynskiy A. Diiucha model YeS vidpratsiuvala svii konstruktyvnyi resurs i potrebuie zaminy [The current EU model has worked its constructive resource and needs to be replaced]. *Dzerkalo tyzhnia – The Week Mirror*, 2018, No. 1 [in Ukrainian].
4. Vlasiuk V. Ekonomika nadoluzhennia [Recovery economy]. *Dzerkalo tyzhnia – The Week Mirror*, 2017, No. 37 [in Ukrainian].
5. Danylyshyn B. Yaku ekonomiku my maiemo buduvaty ? [What economy do we have to build?]. *Dzerkalo tyzhnia – The Week Mirror*, 2017, No. 36.
6. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine], from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. Maksyiuta A. Plan Marshalla dlia Ukrainy: nova mozhlyvist chy chervove rozcharuvannia [Marshall Plan for Ukraine: A New Opportunity or Another Disappointment]. *Dzerkalo tyzhnia – The Week Mirror*, 2017, No. 29 [in Ukrainian].
8. Zhalilo Ya. Plan Marshalla 2.0 chy chervovyi skarb hetmana Polubotka? [Marshall Plan 2.0 or another treasure of Hetman Polubotok?]. *Dzerkalo tyzhnia – The Week Mirror*, 2017, No. 36 [in Ukrainian].
9. Syrota V. Bankivska systema Ukrainy – ne mistse dlia vitchyznianoho kapitalu? [Ukraine's banking system is not a place for domestic capital?]. *Dzerkalo tyzhnia – The Week Mirror*, 2017, No. 38 [in Ukrainian].
10. Hroshovo-kredytna statystyka: Ofitsiyniy sait NBU [Monetary statistics: the official site of the NBU], from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id [in Ukrainian].
11. Koziuk V. Nepratsiuichi kredyty: shcho ne tak z bankivskym sektorom v Ukraini? [Non-performing loans: what is wrong with the banking sector in Ukraine?], from <http://medium.com/@KSE> [in Ukrainian].
12. Koziuk V. Poviazane kredytuvannia: oliharkhichniy bankinh ta finansova nestabilnist [Lending to related parties: oligarchic banking and financial instability], from <http://www.academia.edu/29625860> [in Ukrainian].
13. Peredumovy vidnovlennia bankivskoho kredytuvannia [Prerequisites for the restoration of bank lending], from <http://finpost.com.ua/news/3311> [in Ukrainian].
14. Kryza kredytuvannia v Ukraini: fakty, prychny ta shliakhy vidnovlennia [Crisis of lending in Ukraine: facts, causes and ways of recovery], from <http://www.ier.com.ua/files/pubskations/Policy-papers/German> [in Ukrainian].
15. Kredytuvannia poviazanykh osib: tryvale prybyrannia [Lending to related parties: long-term cleaning], from <http://m.tyzhden.Uf/Economics/167065> [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 грудня 2017 р.